

Sprawozdanie z VI Międzynarodowego Sympozjum Naukowego Polskiego Towarzystwa Psychologii Behawioralnej, Kraków, 19–20 marca 2010

ANNA M. ZIÓŁKOWSKA

Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

W dniach 19–20 marca 2010 roku w Krakowie odbyło się kolejne Sympozjum Naukowe, zorganizowane przez Polskie Towarzystwo Psychologii Behawioralnej (PTPB). Sympozja Naukowe PTPB odbywają się rokrocznie, począwszy od 2005 roku. Zawsze w Krakowie, zawsze w marcu, upamiętniając kolejne rocznice urodzin Burrhusa F. Skinnera (1904–1990), twórcy eksperymentalnej analizy zachowania. Tegoroczne, VI już sympozjum było wydarzeniem szczególnym, ponieważ po raz pierwszy miało charakter międzynarodowy.

VI Międzynarodowe Sympozjum Naukowe PTPB zgromadziło studentów, doktorantów, pracowników naukowych oraz praktyków, pedagogów, psychologów i terapeutów, związanych z różnymi ośrodkami akademickimi i terapeutycznymi znajdującymi się na terenie całej Polski. W sympozjum tradycyjnie już wzięli udział przedstawiciele niemal wszystkich krajowych organizacji zrzeszających analityków zachowania oraz osoby reprezentujące inne dziedziny psychologii. Znaczącą grupę stanowili psychologowie rozwojowi, zainteresowani w głównej mierze problematyką zaburzeń ze spektrum autyzmu.

Łącznie w VI Międzynarodowym Sympozjum Naukowym PTPB wzięło udział około 130 osób.

Prestż wydarzenia został dodatkowo podniesiony przez obecność dwóch gości zagra-

nicznych: prof. Williama M. Bauma oraz prof. Howarda Rachlina. Obecnie są to najwybitniejsi na świecie przedstawiciele behawioralnego nurtu psychologii. Prof. William M. Baum jest profesorem na Uniwersytecie Kalifornijskim w Davis. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół dwóch zagadnień: empirycznych i teoretycznych analiz zachowań związanych z dokonywaniem wyboru oraz filozoficznych rozważań dotyczących behawioryzmu. Prof. Howard Rachlin, uważany za twórcę ekonomii behawioralnej, jest emerytowanym profesorem Wydziału Psychologii na Uniwersytecie Stony Brook w Nowym Jorku. Zajmuje się dokonywaniem wyboru oraz podejmowaniem decyzji przez ludzi i zwierzęta w celu zrozumienia psychologicznych i ekonomicznych podstaw samokontroli, uzależnień, zachowań społecznych oraz altruizmu. Do specjalnych gości VI sympozjum należy również zaliczyć najznamienitszego przedstawiciela polskiej psychologii akademickiej – prof. Jana Strelaua.

Nad jakością merytoryczną konferencji czuwał Komitet Naukowy w składzie: prof. William M. Baum (University of California, Davis), prof. dr hab. Jan Czesław Czabała (APS, IPiN), prof. dr hab. Maria Kielar-Turska (UJ), prof. dr hab. Edward Nęcka (UJ, SWPS), prof. dr hab. Paweł Ostaszewski (UW, SWPS), prof. dr hab. Wojciech Pisula (PAN, WSZiP im. H. Chodkowskiej), prof. Howard Rachlin

(Stony Brook University), prof. dr hab. Jan Strelau (SWPS), dr hab. Ewa Czerniawska, prof. UW, dr hab. Krzysztof Krzyżewski, prof. UKSW, dr hab. Agnieszka Niedźwieńska (UJ), dr hab. Romuald Polczyk (UJ), dr Przemysław Bąbel (UJ) oraz dr Monika Suchowierska (SWPS).

Organizatorzy tradycyjnie zadbali również o formę wydarzenia. Sympozjum odbyło się w jednym z najbardziej reprezentacyjnych budynków Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Novum. W auli tego budynku, gdzie miały miejsce obrady, wiszą portrety wielu wybitnych profesorów oraz obraz przedstawiający postać Mikołaja Kopernika podczas badań nieba, namalowany przez Jana Matejkę. Bankiet, który uwieńczył pierwszy dzień sympozjum, został zorganizowany w równie malowniczym i historycznym miejscu – Stubie Collegium Maius, czyli w najstarszym budynku Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie obecnie mieści się Muzeum UJ.

Program był bogaty i różnorodny. Złożyło się na niego 11 wykładów plenarnych oraz 13 referatów. Tematyka wykładów plenarnych dotyczyła aktualnych badań i rozważań teoretycznych z zakresu psychologii behawioralnej, prób ujęcia klasycznych zagadnień psychologicznych z punktu widzenia psychologii behawioralnej, jak i z pozoru odległych od psychologii behawioralnej problemów, które jednak po bliższym poznaniu okazują się odległe jedynie pod względem terminologicznym. Większość omawianych zagadnień była dodatkowo analizowana z perspektywy rozwojowej, co wzmacniało spójność między przedstawianymi problemami. Ogromnym atutem programu była nie tylko duża liczba wykładów plenarnych, ale również fakt, że prelegenci reprezentowali różne ośrodki akademickie w Polsce. Stwarzało to możliwość wymiany doświadczeń, poznania projektów badawczych realizowanych przez różne ośrodki oraz nawiązania współpracy między przedstawicielami różnych ośrodków akademickich.

Wykład inauguracyjny został wygłoszony przez prof. Howarda Rachlina, który przedstawił próbę behawioralnego sposobu wyjaśnie-

nia procesu altruizmu i samokontroli. Indywidualny poziom altruizmu, zdaniem prelegenta, może być bowiem mierzony za pomocą funkcji dyskontowania społecznego, natomiast miarą indywidualnego poziomu samokontroli może być funkcja dyskontowania związanego z odroczeniem.

Prof. William M. Baum, pokazując niekompletność pojęcia wzmocnienia, zaproponował alternatywny sposób rozumienia zachowania, wykorzystujący trzy pojęcia: alokację, indukcję oraz korelację. Uwarunkowania zachowania rozważał również prof. Wojciech Pisula (PAN, WSZiP im. H. Chodakowskiej), który zaprezentował dane i argumenty na rzecz poglądu, że poszukiwanie nowości (stymulacji i informacji) ma fundamentalne znaczenie dla regulacji zachowania ludzi i zwierząt. Prelegent przeanalizował rozwój zdolności poszukiwania nowości oraz prześledził ewolucyjne i ontogenetyczne zmiany w zachowaniach polegających na poszukiwaniu stymulacji.

Prof. Paweł Ostaszewski (UW, SWPS) przedstawił krótki przegląd badań dotyczących czterech rodzajów dyskontowania, czyli zmniejszania się wartości nagrody wraz z wydłużaniem się czasu jej odroczenia, zmniejszania szansy jej otrzymania, wzrostu liczebności grupy, z którą trzeba się podzielić nagrodą, oraz wzrostu wysiłku, który jest wymagany do uzyskania nagrody.

Przedmiotem wykładu prof. Edwarda Nęcki (UJ, SWPS) był z kolei problem inteligencji, ujmowany z perspektywy behawioralnej. Zaproponowane zostały kryteria zachowań inteligentnych, odnoszące się do takich zjawisk, jak zmaganie się z nowością i rozwiązywanie problemów. Kryteria te były następnie omawiane z perspektywy różnic inter- i intraindywidualnych.

Podejście uczeniowe zostało wykorzystane również do ujęcia problematyki sugestii. Dr hab. Romuald Polczyk (UJ) przedstawił argumenty na rzecz tezy, że uleganie sugestiom może przynajmniej częściowo wynikać z procesów warunkowania i uczenia się.

Prof. Jan Strelau (SWPS) przypomniał pionierskie badania Iwana Pawłowa nad kla-

sycznymi odruchami warunkowymi u psów, podkreślając wyróżnione przez rosyjskiego badacza właściwości konceptualnego układu nerwowego (KUN), takie jak siła procesu pobudzenia, siła procesu hamowania, równowaga między nimi oraz ruchliwość procesów nerwowych – jako determinanty różnic indywidualnych w szybkości i efektywności tworzenia się odruchów warunkowych. Prelegent zwrócił uwagę na fakt, iż paradygmat odruchów warunkowych Pawłowa, podobnie jak siła procesu pobudzenia traktowana przez niego jako najważniejsza cecha KUN, stanowiły jedną z podstaw tworzenia wybranych teorii osobowości skoncentrowanych na cechach oraz niektórych teorii temperamentu.

Z dużym zainteresowaniem spotkały się również dwa wykłady związane z problematyką pamięci. Dr hab. Ewa Czerniawska, prof. UW, rozważała uwarunkowania wpływu muzyki poprzedzającej i towarzyszącej wykonywaniu zadań poznawczych na uzyskiwane w tych zadaniach rezultaty. Autorka zwróciła również uwagę na znaczenie aktywnego kontaktu z muzyką (w postaci nauki gry na instrumencie), rozpoczętego w wieku przedszkolnym, w rozwoju funkcjonowania poznawczego. Natomiast dr hab. Agnieszka Niedźwieńska (UJ) przedstawiła rezultaty badań, z których wynika, że pamięć epizodyczną, uznawaną dotąd za cechę wyłącznie ludzką, można obserwować również u wybranych gatunków zwierząt. Prelegentka przeanalizowała rozwój pamięci epizodycznej oraz podkreśliła ważne funkcje życiowe, jakie pełni pamiętanie informacji typu „co, gdzie i kiedy” dla wielu gatunków zwierząt.

Twórcę eksperymentalnej analizy zachowania – B.F. Skinnera – przypomniał z kolei dr hab. Krzysztof Krzyżewski, prof. UKSW, który tym razem skoncentrował się na koncepcji zdarzeń prywatnych Skinnera, czyli jednego z najciekawszych, ale zarazem wyjątkowo kontrowersyjnych fragmentów behawioryzmu radykalnego.

Z punktu widzenia psychologii rozwojowej na szczególną uwagę zasługuje wykład prof. Marii Kielar-Turskiej (UJ), w którym

zwrócono uwagę na dwie ważne sprawy dotyczące rozwoju w dzieciństwie: miejsce dziecka w grupie oraz jego kompetencje komunikacyjne. Prelegentka przytoczyła wyniki badań, które dowodzą, że takie działania, jak sposób uczestniczenia w dyskursie rówieśniczym, sposób wchodzenia w kontakt z rówieśnikami znanymi i obcymi, przyłączania się do grupy, korzystania z niewerbalnych środków komunikacyjnych, sposób zachowania się w rozmowie, przekazywanie informacji, zadawanie pytań, wyrażania emocji i odczytywania intencji innych osób, różnicują dzieci o różnym statusie społecznym w grupie. Podkreślono jednak, że przytoczone zależności nie mają charakteru przyczynowo-skutkowego. Omówiono zarówno rozwój kompetencji komunikacyjnej w dzieciństwie, jak również jej związki z innymi kompetencjami oraz implikacje dla dalszego rozwoju.

Referaty prezentowane były w trzech sesjach tematycznych. W sesji pierwszej przedstawione zostały najnowsze doniesienia na temat dyskontowania. Magdalena Hajduczek (UW) omówiła wyniki badań nad tempem dyskontowania trzech rodzajów nagród (pieniędzy, karty płatniczej i jedzenia) u osób o różnym wskaźniku masy ciała (BMI). Zaobserwowane zależności mają istotne znaczenie dla wyjaśniania wybranych nieprawidłowości w rozwoju psychofizycznym dzieci, takich jak np. kształtowanie się otyłości. Wojciech Białaszek (SWPS) rozważał nowy kontekst procesu dyskontowania, starając się odpowiedzieć na pytanie, co się dzieje w sytuacji, gdy nagrody, których wartość jest oceniana, pojawiają się w sekwencjach, a nie pojedynczo. Adriana Oniszk (UW) przedstawiła z kolei związek między dyskontowaniem nagród otrzymanych w przeszłości a uzależnieniami. Wyniki omówionych badań mają zasadnicze znaczenie dla pracy z młodzieżą, szczególnie w zakresie profilaktyki uzależnień. Do tematyki uzależnień nawiązała również ostatnia prelegentka pierwszej sesji Bernadetta Lelonek (Ośrodek Leczenia Uzależnień w Lublinie), prezentując możliwości stosowania terapii behawioralnej w leczeniu osób uzależnionych od hazardu.

Sesja druga poświęcona była prezentacji aktualnego stanu rozwoju psychologii behawioralnej w Polsce, a w szczególności doświadczeń w zakresie stosowania terapii behawioralnej w naszym kraju. Sesja ta była szczególnie ważna z perspektywy problematyki psychologii rozwojowej, ponieważ w Polsce terapia behawioralna jest wykorzystywana niemal wyłącznie w odniesieniu do zaburzeń rozwojowych. Przemysław Bąbel (UJ) przypomniał początki analizy zachowania w Polsce, podsumował aktualny stan zaawansowania jej rozwoju w naszym kraju, wskazał możliwe kierunki dalszego rozwoju tej dziedziny oraz poddał analizie czynniki, które mogą sprzyjać i zagrażać temu rozwojowi. Kolejne dwa referaty były poświęcone prezentacji osiągnięć gdańskich ośrodków terapeutycznych, zajmujących się zaburzeniami rozwoju. Ewelina Kanarkowska i Anita Michalska przedstawiły działalność Instytutu Wspomagania Rozwoju Dziecka jako repliki Princeton Child Development Institute, z kolei Beata Ignaczewska omówiła wybrane doświadczenia Specjalnego Ośrodka Rewalidacyjno-Wychowawczego dla Dzieci i Młodzieży z Autyzmem w Gdańsku. Przedstawicielki Polskiego Stowarzyszenia Terapii Behawioralnej – Nela Grzegorzczak-Dłuciak oraz Ewa Kuliga – skoncentrowały się natomiast na trudnościach związanych ze stosowaniem terapii behawioralnej oraz ich przyczynach. Sesję zakończyła próba weryfikacji statusu naukowego terapii behawioralnej dokonana przez Annę Ziółkowską (UJ). Wszystkie referaty obejmowały analizy wybranych problemów, napotykanych przez terapeutów zaburzeń rozwojowych oraz szczegółowe propozycje ich rozwiązywania. Wymiana doświadczeń między przedstawicielami różnych ośrodków terapeutycznych w Polsce wzbudziła żywe dyskusje wśród uczestników VI sympozjum, stając się jednym z najbardziej wartościowych elementów konferencji.

W trzeciej sesji zaprezentowane zostały zastosowania psychologii behawioralnej wykraczające poza terapię behawioralną zaburzeń rozwoju. Małgorzata Siekańska (AWF

im. B. Czecha w Krakowie) przedstawiła rolę informacji zwrotnej w nabywaniu nowych umiejętności sportowych oraz w procesie rehabilitacji. Prelegentka wyjaśniła sposób, w jaki informacja zwrotna wpływa na rozwój motoryczny człowieka. Bartłomiej Swebodziński (NZOZ MEDI-system Sp. z o.o. w Warszawie) zaprezentował nową perspektywę wykorzystywania stosowanej analizy zachowania w rehabilitacji neuropsychologicznej osób dorosłych. Julita Koszur (SWPS) omówiła zastosowanie technik behawioralnych w projektowaniu stron internetowych. Sesję zakończył referat Malwiny Szpitalak (UJ), która przedstawiła behawioralne mechanizmy kształtowania się pracoholizmu oraz zaprezentowała racjonalno-emotywną terapię behawioralną Ellisa jako optymalną terapię tego zaburzenia. Prelegentka omówiła główne przyczyny powstawania zaburzenia oraz przedstawiła etapy jego kształtowania z perspektywy rozwojowej, odwołując się m.in. do teorii przywiązania J. Bowlby'ego.

Pierwszy dzień obrad został uwieńczony wyjątkowym wydarzeniem. Było to uroczyste wręczenie honorowych członkostwa Polskiego Towarzystwa Psychologii Behawioralnej. Decyzją Zarządu PTPB z dnia 25 lutego 2010 roku honorowe członkostwa w Polskim Towarzystwie Psychologii Behawioralnej przyznane zostały dwóm wybitnym przedstawicielom światowej psychologii behawioralnej: prof. Williamowi M. Baumowi oraz prof. Howardowi Rachlinowi.

Zgodnie z życzeniem, zawartym w przemówieniu powitalnym przewodniczącego VI Międzynarodowego Sympozjum Naukowego Polskiego Towarzystwa Psychologii Behawioralnej – dr. Przemysława Bąbła, cel konferencji został osiągnięty. VI sympozjum stało się kolejną nieocenioną okazją do poznania najnowszych badań, koncepcji teoretycznych i zastosowań szeroko rozumianej psychologii behawioralnej. Warto również podkreślić interdyscyplinarność sympozjum, o której świadczy zarówno wielowątkowość poruszanych problemów, wykraczających poza perspektywę wyłącznie behawioralną,

jak i zróżnicowanie uczestników konferencji, zajmujących się nie tylko psychologią behawioralną, ale również różnymi dziedzinami psychologii. W VI Międzynarodowym Sympozjum Naukowym PTPB udział wzięło bardzo wielu przedstawicieli psychologii rozwojowej, zarówno praktyków, zajmujących się

terapią zaburzeń rozwojowych, jak i przedstawicieli psychologii akademickiej. Z całą pewnością można stwierdzić, że sympozja naukowe organizowane przez Polskie Towarzystwo Psychologii Behawioralnej znalazły swoje stałe miejsce w kalendarzu ważnych wydarzeń naukowych w Polsce.